

Sz. Deme László

Egy történelmi dráma útjai

MÁRTON LÁSZLÓ: A TÖRÖTT NÁDSZÁL

Kikerekedett a két évvel ezelőtti útjára indult nagyszabású vállalkozás, és immár teljes egészében színre került Márton László lendületes, nagy ívekkel felrajzolt drámai ciklusa, s ez a tény tulajdonképpen a hazai színháztörténet jelenkori fejezetébe kívánkozhat. Annál is inkább, mert többszörös hátrányból indult a vállalkozás, nem csekély bátorságra vall egy kortársi születésű, történelmi témájú tragédia-sort vidéken műsorra tűzni. Bárhogyan is, *A nagyratörő* és *Az állhatatlan* után *A törött nádszál* is bemutatották a Gárdonyi Géza Színházban. (Az egri alkotói gárda az utolsó kihívásnak is megfelelt: márciusban egy szériában, egymást követő három estén játszották el a trilógiát.)

Ismét Erdélyben járunk, s a lineáris, hagyományos arisztotelészi szerkezetű drámában újra megelevenednek a XVI. század államférfiai, hogy politikai sorsuk és magánéletük görcsös összefonódásával sodródjanak a bukás felé. Vezérlő alakjuk ezúttal is Báthory Zsigmond, aki sikertelen fegyveres kalandozásai után várja a török inváziót, és készül Rudolf német-római császárnak átjátszani a kis ország függetlenségét. A padisah azonban váratlanul békét kínál, Zsigmond előtt megnyílna a kormányzás útja, amit azonban lehetetlenné tesz Básta, a császári küldött, mikor kivégzi a békeköveteket, így a fejedelem számára csak a fogcsikorgató lemondás marad. Két résszel ezelőtti szertelen akarata végleg elsorvad, sőt politikai impotenciája bevégzi szerelmi kapcsolatát is a feleségével, Krisztierna hercegnővel. Zsigmond drámája mellé nő a kancellár Jósika sorsa. Urához hűségesen hajszoja Erdélyt a török ellen, még a sikertelenség után is kitart, de fordulópontot hoz számára, mikor Zsigmond hatalmi taktikája részeként felébreszti benne a nagyravágyást, voltaképpen mozgásba hozva a kancellárban szunnyadó Báthory-vért, és felkínálja neki az uralkodás lehetőségét. Jósika elhiszi, hogy dolga van az ország sorsának irányításában, szövetkezik Bástával, aki persze hátba döfi: nem lefoghatja, hanem megöleti a török követeket. Pedig Jósika már szerelmet is vall Krisztiernának, az ország után az ország első hölgyét is magáénak tekinti, így többszörös „hübrisz” bűnébe esik, bukása elkerülhetetlen. Zsigmond a békepaktum tudatában visszavonja ígéretét, majd miután lehetetlenné válik a béke, akkor is Jósikát teszi(k) bűnbakká, s így a magánéleten ismét felülkerekedik a politika. A kettejük mellett felvillanó alakokat is a hatalmi vágyak kínja determinálja: Bocskai árulása, mert nagyobb befolyást akar; Thoroczkay prédikátor kíméletlen bajkeverése, mert vallási békétlenség űzi; Kornis Gáspár alattomos álszentsége és Lázár István szerencsétlen rövidlátása, mert a bukásból mind-mind hasznot remélnék – milyen aktuális mindez ma is. Még Krisztierna szerelme is azért lehetetlen, mert bár politi-

kai okokból hazarendelik, ő mégis kitartana a férje mellett, de Zsigmond közéleti tehetetlensége lelohasztja a kapcsolatot. Mindenkiben lebénít valamit a kor, s így nem heroszok lépnek elő, hanem ellentmondásos személyiségek torzsalkodnak egymással a magyar történelemnek ebben a gazdag nyelvből alkotott, de mégiscsak panteonként álló építményében.

A színházi atmoszféra a nagy akarások végső kifutását demonstrálja, a színpad is valamiféle kiüttlanságérzetet közvetít. Nagy Fruzsina a trilógia többi részében már használt, mai szabadidő-ruhákat XVI. századi viseletekkel egybeszabott, pompás jelmezei már rongyolódnak, a viseletek is lecsúszást mutatnak. Csanádi Judit díszlete pedig ezúttal a trilógia korábban „fenti” játékreinek inverzét rajzolja ki: Erdély eljutott a mélypontra, hősei egy lenti térben bókászhatnak, amelyet nyugtalanító ketrecszerű vasalkalmatosság zár el a nézőktől, alatta katlan fogadja be az elbukó sorsokat. Nyugtalan tér, mint a drámában végighúzódo kettősség, s a már-már pátosszal teli fellobbanások melletti alantas érdekekben és árulásokban való tapicskolásra Csizmadia Tibor rendező két utat követ. Olykor kidolgozza a nagyszabású összeomlást, máshol pedig a kortársi színház hideg és kiábrándult csalódásával itatja át a történéseket. A drámai akciók szempontjából azok a drámarészek sikerülnek leginkább, ahol a politikai események sodrása menthetetlenül összefonódik az emberi viszonyokkal, ahol a két központi alak, Zsigmond és Jósika ütköző érdekei folyamatos feszültséggel telítik a kirajzolódó erdélyi szövevényt. A török követek és Básta ellentétes szándékain alapuló tempós epizódok mind belső lelki tartalmakban, mind a hatalmi cselszövényekben gazdag anyagot helyez színpadra. Szikráznak az összeütközések, az érzelmi lobbanások pedig a vallomásig védtelenné csupasztítják a meghatározó figurákat. Pedig a színészek egyáltalán nem fűtik túl az érzelmeket, inkább visszafogottan játszanak.

Nagy András Jósikaként megbízható és rajongó udvaroncként indít, majd egyenletesen építi fel magában

JOBBRA:
 Sata Árpád
 (Borsoló János),
 Hüse Csaba
 (Nagy Tamás),
 Kelemen Csaba
 (Náprágyi Demeter),
 Mészáros Máté
 (Básta György),
 Blaskó Balázs
 (Istvánffy Miklós),
 Safranek Károly
 (Bocskai István),
 Schruff Milán
 (Báthory Zsigmond)

LENT:
 Hüse Csaba,
 Kaszás Gergő
 (Thoroczkay Máté),
 Tunyogi Péter
 (Nyíró Pál) és Saárossy
 Kinga (Nyíró Pálné)

Gáli Gábor felvételei

jön és megy kecsesen, de valami elborzasztó magányban, amiből még fel-felcsattan néha, hiszen a hercegnő valaha parancsolni is tudott, de mára elfáradt, és rezignált, fázós lett, hidegség járja át minden tagját. Hozzájuk képest Básta főkapitány tevékeny cselszövő, akit áthat a rombolás és intrika galád lendülete, és Mészáros Máté a humort sem félti a figurától, remek, ahogy a levágott török követek fejét „befocizza” a süllyesztőbe. Nála már felvillan, de valójában Kaszás Gergő komikumba ágyazott körmönfont gonoszságúvá formált Thoroczkay Máté prédikátoránál jelenik meg az a groteszk, amely a történelmi darab színházi olvasá-

a tragikus kifejeletet, nem pedig azt játssza el, ahogyan hirtelen rászakad a nagy-nagy tragédia. A kancellár értelmiségi alakján szinte fokról fokra sugárzik át valami rettentő belső hidegség, ahogyan rájön és elfogadja, hogy rá a jelen helyzetei és viszonyai közt már csak bukás várhat, már csak asszisztálhat, még ha emelt fővel is. Schruff Milán Báthory Zsigmondja szintén mintha folyamatosan hülne ki, egyre enerváltabb lesz, és kiürült, már nem is cinikus, hanem „megtörött”, akinek utoljára fellobbanó monológja is már inkább csak panaszkodásként nyugtalanít, mintsem egy tragikus bukásnak még a végső hullámsírból is feltörő vádjaként szakad fel. Krisztierna szerepében pedig Bozó Andrea

tának harmadik útját kínálhatná, de az előadás ebbe az irányba nem igazán tesz felfedezéseket. Olyasmit érezni, mintha a rendező és Radnóti Zsuzsa dramaturg elsődleges színházi alkotóelemként fogadnák el a poétikus textust, és inkább hagynák önmagában megnyilvánulni, mintsem abszurdabb színészi jelenléttel elmozdítani ironikusabb irányba. Pedig Márton szövege volna olyan erős, hogy kiállja a próbát, színházilag pedig egy-egy szövegrész gazdag dikciójánál még élvezetesebb lenne, ha átíthatná egy másféle feszültség is. De máskor a szöveg önmagában is hat, és érdekes, hogy a szövegmondásban két különböző közelítés is érvényes: míg például Safranek Károly zord Bocskaiként

csodálatos zengéssel szavalja a szöveget, addig Ötvös András Decsi János történetírója felcsimpaszkodik a rivalda-ketrecre, és közvetlen, mai hangon intézi paszuszusait a nézőkhöz.

Az utóbbi hang, a mai színház hangütése valahogy mégis hiányzik az előadásból. A rendezés vállalása, hogy érvényesen szólaltassa meg a veretes történelmi kottát, az általam látott délutáni előadáson láthatóan nem érintette meg aznap éppen fiatal diákokkal teli közönségét. Miközben az előadás szervezeten haladt előre, a fiatal nézők érezhetően ellene szegültek, és gyalázatosan szétsutyorogták a darabot, magyarul idegen maradt számukra a történelmi dráma, pedig az alkotói szándékok szerint láthatóan fontos lett volna, hogy üzenete hozzájuk is eljusson. A hosszas monológok és izes párbeszédok talán idegenül csengtek a fiatalok fülében, a komikus részeken természetesen hálásan felnevettek, de ahogy láttam, Thoroczky groteszk epizódjaival együtt is tudtak élni.

MÁRTON LÁSZLÓ: A TÖRÖTT NÁDSZÁL (Gárdonyi Géza Színház, Eger)

Díszlet: Csanádi Judit. **Jelmez:** Nagy Fruzsina. **Dramaturg:** Radnóti Zsuzsa. **Zene:** Melis László. **Fény:** Bányai Tamás. **Rendező:** Csizmadia Tibor.

Szereplők: Schruff Milán, Bozó Andrea, Safranek Károly, Nagy András, Kaszás Gergő, Mészáros Máté, Blaskó Balázs, Venczel Valentin, Vajda Milán, Mészáros Sára, Bányai Miklós, Tunyogi Péter, Saárossy Kinga, Hüse Csaba, Ötvös András, Dimanopulu Afrodité, Kelemen Csaba, Várhelyi Dénes, Sata Árpád, Pálfi Zoltán, Horváth Ferenc, Ráczy János, Szívós Győző, Fehér István, Vókó János, Lisztóczi Péter, Tóth Levente, Dér Gabriella.

Koltai Tamás

Szintén zenész

FRIEDRICH SCHILLER: ÁRMÁNY ÉS SZERELEM

Valószínűleg nem azért döntött úgy Alföldi Róbert, hogy díszlet helyett zenekart tesz a színpadra, mert Miller „városi muzsikusról”, aki mielőtt elsőként megszólalna a darab első jelenetében, az instrukció szerint *félreteszi a csellóját*, a zenei hinterland jutott eszébe. Az előadásban Hollósi Frigyes *kézbe veszi a csellót*, a csellista helyén a zenekari ülésrendnek megfelelő első sorban, majd mielőtt játszani kezdené – egy pillanatra felmerül, hogy a színész *tényleg* csellózni fog –, kiváltja őt a zenekar csellistája, aki megszólaltatja a hangszert. Jelképként is felfogható közlés: a zene beszél a szereplő helyett. Amikor túlcsoordulnak a szavak, a zene fejezi ki az érzelmeket. Esetleg épp azért, hogy maguk a szavak, a mondatok ne legyenek túl érzelmesek, érzelemittasak. A zene mint az itatóspapír fölszívja az érzelmeket, a zenei erőterben szárazabban, lakonikusabban lehet megszólalni. Kevésbé melodramatikusan, de több indulattal, nagyobb energiával, már csak azért is, mert néha a zene *főlé* kell beszélni, túl kell beszélni a zenekari játékot, ami nem könnyű. Az előadásban gyakran előfordul, hogy a színészek a szimfóniával – Mendelssohnnal – kelnek versenyre, sőt ők maguk intik be (vagy le) a zenét, mintegy muzikális támasztékot kérve maguk alá, hogy könnyebben fölhergeljék magukat a megkívánt indulati szintre. Egy alka-

lommal a Ferdinándot alakító Makranczi Zalán lelkének háborgását verbálisan már nem tudván kifejezni, inkább elvezényel egy viharzóan szenvedélyes tételt Sosztakovics – a recenzens által föl nem ismert – *Vonósszimfóniájából*. A zene hevít és csillapít egyszerre. Fölspannol, s ezáltal kizárja az önmeghatódó érzélgősséget. Ha elhallgat, sem enged már annyi szentimentalizmust, a beállt csönd kontrasztja kikényszeríti az egyszerűbb, prózaibb szövegkezelést. Forgách András új fordítása nagyon is megfelel ennek a célnak, lakonikus, szaggatott, követi a hirtelen, szertelen váltásokat, olyan, akár egy prózai *capriccio*.

Van más funkciója is a Danubia Szimfonikus Zenekar színpadra ültetésének. A *benépesített* üres tér – csak egy kristálycsillár lóg bele – egyszerre játszó és befogadó közeg, ha akarom, maga a darabból hiányzó *plebs*, ha akarom, a klasszicitással szembeállított (-ültetett) civil szféra. Mai hétköznapi ruhájukban kontrasztot képeznek a „jelmezes” (Gyarmathy Ágnes) főszereplőkkel. A kapcsolat nem passzív, a zenészeknek nemcsak végig kell ülniük a játékot, azt is el kell viselniük, hogy bevonzják őket a cselekménybe, például fel kell állniuk, amikor von Walter „miniszterelnök” (a fordító ezzel az elnevezéssel könnyű képzettársítást kínál a fejedelemség politikai vezetőjéhez) belép a terembe, túrniük kell,